

Igor Fisković

Kako identificirati lik vladara na reljefu u Splitu iz 11. stoljeća

U hrvatskoj znanosti traju rasprave oko identifikacije vladara predočenog na reljefu koji je pripadao cjelini canceluma jedne monumentalne crkve iz 11. stoljeća. Sekundarno je u nepoznato vrijeme upotrijebljen za sastavljanje ograde bazena krstioničkoga zdenca u baptisteriju splitske katedrale. Bez pogovora se usvaja pripadnost reljefa klesarskoj radionici koja je u Zadru izradila znamenite pluteje crkvice Sv. Nediljice, čiji se nastanak datira u drugu četvrtinu 11. stoljeća. Usporedni pokušaji da se splitski reljef poveže sa stilom kiparstva iz 9.-10. stoljeća čine se manje prihvaćeni, kao i obnavljane težnje za prepoznavanjem prikaza Krista umjesto zemaljskog vladara. Bitne su dileme svedene na identifikaciju glavnog lika s reljefa koji je po mnogočemu jedinstven u europskoj baštini. Stoga bi njegovo konkretnije određivanje u vremenu i prostoru trebalo proistjeći kako iz spoznavanja likovnih vrsnoća tako i iz slaganja s povijesnim zbivanjima što su ga mogla iznjedriti, a tome se, ne prvi put, priključuje ikonografska analiza, što je temeljni predmet ove rasprave, uz očitavanje bitnih elemenata pozivom na komparativnu građu iz istog orbita srednjovjekovne kulture. Poglavitito se utvrđuje tema Rex iustusa: prikaz zemaljskog suverena dovoljno značajnog da bude ponosno predstavljen u prezbiteriju ugledne neke crkve. Osnovno mu se opravdanje luči iz duhovnih težnji i umjetničkih postignuća crkvene reforme nastupajuće sredinom 11. stoljeća, kad je na prijestolje nove ujedinjene države Dalmacije i Hrvatske stupio zadnji dinast iz roda Trpimirovića - Petar Krešimir IV. U punoj slozi s prvim protagonistom reforme latinske crkve na istočnom Jadranu, nadbiskupom Lovrom Dalmatincem, njihovo udruženo djelovanje, učvršćeno povlačenjem uprave Bizanta, daje zamah umjetničkom stvaralaštvu, koje se konačno okreće Zapadu. Na reljefu se čitaju posljedice duhovnog i likovnog preobražaja koji je iznjedrio početke romaničkog izražavanja definirano pojavom figuralnih prikaza. Po sustavu općih ondašnjih spona Regnuma i Sacerdotiuma prikazani je vladar postigao neograničenu samoupravu i postao dostojan da se predstavi unutar prezbiterija na mramornom reljefu, kojem je sadržaj tipična slika Rex iustusa kao glavnog Kristova vikara u danom zemaljskom okruženju. A da se postanak reljefa stvarno oslanja na povijesna zbivanja, ukazuje čin damnatio memoriae, na njemu izvršen dok je još bio u sastavu ograde oltara. Najposlije svemu raste značenje kad se sagleda povijesna sudbina kralja Petra Krešimira IV. Ikonografski pojašnjen poticaj nastanka reljefa iz Splita te historiografski razložena njegova sudbina pridonose dešifriranju značajnog djela dalmatinskog kiparstva u širokom kontekstu. Vezujući ga u sam zenit vladavine kralja Petra Krešimira IV., kojeg izvori nazivaju Velikim, učvršćujemo spoznaje o dvjema fazama njegova javnog prezentiranja prije ugradnje u krstionički zdenac splitske katedrale, gdje je bio zatajen, ali ipak sačuvan kao spomen na slavnu prošlost.